

નાની નાની બાબતો પર અટકો નહીં...

જીવન સારા-નરસા પ્રસંગોનું, પરિસ્થિતિઓનું અને જીવંત અસ્તિત્વથી ભરેલું છે. અનેક વિવિધતાઓ છે. અનેક વિશિષ્ટતાઓ અને અનેક વિચિત્રતાઓ અને વિટંબણાઓ છે. સવારથી સાંજ સુધી આવી અનેક મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થવું પડે છે.

જીવન એક સળંગ પ્રવાહ જેવું છે. જન્મથી મૃત્યુ સુધી અનેકાનેક બાબતો મારા એ પ્રવાહને રોકે છે, ખાળે છે, અવરોધે છે કે પછી વળાંકે છે. ક્યારેક સંજોગો અને ક્યારેક માણસો! ક્યારેક માનવસર્જિત સંજોગો, ક્યારેક કુદરતસર્જિત સંજોગો. ક્યારેક અજાણ્યા માણસો તો ક્યારેક મારાં પોતાનાં જ સગાંસંબંધીઓ!

સારા-નરસા સંજોગો અને સારા-નરસા માણસોથી જ તો આ જીવન માણવાયોગ્ય બને છે, વૈવિધ્યપૂર્ણ બને છે. સુખ અને દુઃખની એ લાગણીઓ જ મને આમ ચાલતો રાખે છે! બાકી એ બધું ન હોય તો માણસમાં અને માનવસર્જિત એ 'રોબો'માં શું તફાવત રહેતો?

આપણે વાત કરી રહ્યા છીએ 'નાની નાની બાબતો પર જ અટકવાની, નાની નાની બાબતો પર જ ચોંટવાની.' આ વિષય પર અંગ્રેજીમાં એક ખૂબ પ્રસિદ્ધ થયેલી શ્રેણી પણ છે - 'ડુ નોટ સ્વેટ ઓન સ્મોલ સ્ટફ'.

એક માણસ તરીકે મારી પાસે મર્યાદિત સમય છે અને મર્યાદિત શક્તિઓ, કૌશલ્યો છે. આ બન્ને બાબતો કુદરત દ્વારા, મારા ભાગ્ય દ્વારા, મારા ઈશ્વર દ્વારા નિર્મિત છે, નક્કી થયેલી છે. હું એનો અધિકતમ ઉપયોગ કરી શકું કે મહત્તમ દુરુપયોગ કરી શકું. હું એમાં કશો વધારો-ઘટાડો ન કરી શકું! સમૃદ્ધિની વધઘટ કરી શકાય, થઈ શકે; પરંતુ સમય, આયુષ્ય કે પછી બુદ્ધિની વધઘટ કરવાનું મારા હાથમાં નથી. એટલે મારે જ નક્કી કરવું પડે કે મારે મારા આ મર્યાદિત સમયનો અને મારી મર્યાદિત શક્તિઓનો સદુપયોગ કરવો છે કે દુરુપયોગ?

- 'આજે તો બપુનું આખી રાત ઊંઘ જ ન આવી.'

- 'કેમ? શું પજવતું હતું?'
- 'આ અમારી ભાણીનાં લગ્ન આવે છેને આવતા મહિને. તેનું મામેરું કરવાની ચિંતા છે.'
- 'હમણાંનું બહુ ટેન્શન રહે છે કામ પર. મૂઆ બહુ કામ કરાવે છે અને પગારવધારો આપવાનો આવે ત્યારે માત્ર ચાર આના વધારે છે!'

એક બહુ પ્રચલિત કહેવત. 'ચા બગડી એની સવાર બગડી. દાળ બગડી એનો દા'ડો બગડ્યો. અથાણું બગડ્યું એનું વર્ષ બગડ્યું અને જીવનસાથી બગડે એનું જીવન બગડ્યું.'

આ આખી વાત વિચારવા જેવી છે. હા, જે તે બાબત કે પ્રસંગના અર્થઘટન પૂરતું એ સાચું લાગે છે, સાંભળવું ગમે એવું છે. બે-ચાર મિત્રો ભેગા થઈએ ત્યારે ફુરસદની પ્રવૃત્તિ તરીકે એ વિશે વાતો કરવાનું (ગંભીરતા સિવાય) પણ ગમે એવું છે. એ કહેવત પણ નિરાંતે સમજવા જેવી છે.

જીવન, મને મળેલો આ જીવંત સમય, એના પર મારો હક છે. એ મારી માલિકી છે. હું એનો ઉપયોગ મારી ઈચ્છા પ્રમાણે કરું એની મને સ્વતંત્રતા છે, પણ એને આમ ક્ષુલ્લક નિરર્થક બાબતો પર વેડફીને નહીં! તમને એમ લાગતું હશે કે હું મારો સમય નિરર્થક બાબતો પર વેડફી રહ્યો છું; પરંતુ સાચું કહું તમને, મને સાર્થક કે નિરર્થક એ બે શબ્દો વચ્ચેના તફાવતની ખબર હોવી જોઈએને? મને તો એમ જ લાગતું હોય કે હું જે કરું છું એ સર્વોત્તમ જ છે.

આપણે બધા આપણા જીવંત સમયનો ઉપયોગ આપણી સમજ પ્રમાણે કરીએ છીએ. નાની નાની બાબતો પણ મહત્ત્વની છે. એ નાની બાબતો જ ભેગી થઈને મોટો મહત્ત્વનો વિષય બને છે એટલે ચીવટ રાખવી જરૂરી છે.

આપણે ચીવટની વાત નથી કરતા. આપણે એ નાની બાબત પર ચોંટી જવાની, અટકી જવાની વાત કરીએ છીએ. નદીના એ સળંગ પ્રવાહમાં કેટલી બધી અડચણો, અટકણો, અવરોધો આવે છે? નદી કોઈ પથ્થર પાસે વિસામો લેતી નથી, થોભી જતી નથી, આગળની મુસાફરી બંધ કરી દેતી નથી. થોડુંક રોકાઈને, થોડુંક મથીને, થોડુંક જોર કરીને પણ એ આગળ વધવાનું ચાલુ રાખે છે.

બસ, એમ જ મારે પણ રોજબરોજના જીવનમાં આવતા નાના-મોટા બનાવોને સ્વીકારી, સમજી, ઉકેલી આગળની મુસાફરી ચાલુ રાખવી પડે; કારણ કે એ નદીની માફક જ મારા જીવનનો આ પ્રવાહ પણ જિંદગીના દરેક તબક્કે વિવિધ સંજોગો ઊભા કરશે. આજે સંતાનને મોટા કરવાનો પ્રશ્ન છે તો કાલે તેને ભણાવવાનો. એ પૂરું થાય એ પહેલાં તેને પરણવાનો-પરણાવવાનો અને પછીની આખી વાર્તા તો મને ખબર જ છે! સંતાનનાં લગ્ન પછી તો કેવા અને કેટલા વિશિષ્ટ સંજોગો ઊભા થાય છે?

એટલે વાત એમ છે કે ‘દાળ બગડી તો સવાર બગડી’. દાળને કારણે આખો દિવસ ન બગાડતા. અથાણું બગડ્યું તો બગડ્યું. એને કારણે આખું વર્ષ ન બગાડતા; કારણ કે એ દાળ અને અથાણું ફરી બનાવી શકાય, પરંતુ એને કારણે બગડેલો એ દિવસ કે એ આખું વર્ષ રિપ્લેસેબલ નથી. એ સમય પાછો આવશે નહીં. મારા મર્યાદિત સમયમાંથી એ સમયનો મેં સદ્દુપયોગ ન કર્યો એમ કહેવાય.

કોઈ એ અંગે ગમે એ કહે, પરંતુ એ પસંદગી મારા હાથની બાબત છે. કોઈને સાંભળવું કે નહીં, કોઈનું માનવું કે નહીં એ પણ મારી પસંદગીની બાબત છે.

વિચાર બહુ મોટી બાબત છે. વિચાર પર વિચારવા જેવું છે. મગજના એક ખૂણામાં સતત સળવળતો એ વિચાર મારી ઊંઘ ઉડાડી દે છે. ટેન્શન થઈ જાય છે. પરસેવો થઈ જાય છે. બીજે કશે ધ્યાન જ રહેતું નથી. એને કારણે દાળનો વઘાર બળી જાય કે પછી મારી ગાડી આગળની ગાડી સાથે ઠોકાઈ જાય!

ગમે એવો દોડવીર હોય, ઓલિમ્પિક્સની રમતોમાં ગમે એટલા મીટરની દોડમાં ગમે એટલા ગોલ્ડમેડલ જીત્યો હોય; પણ જો તેના પગના જોડામાં જરાક જેટલી કાંકરી ઘૂસી હોય તો તે રનવીર શૂરવીર ન બની શકે. બધી જ બહાદુરી બાજુ પર મૂકીને, થોભીને તેણે એ જોડું હાથમાં પકડી, જોરથી ખંખેરી, શોધીને એ કાંકરીને જોડામાંથી દૂર કરવી પડે. અને આ અનુભવ તો આપણા બધાનો છે!

આવું જ પેલા એક નરાકાત્મક વિચારનું છે. જેવો એ મને ચોંટ્યો કે પછી

હું એને ચોંટ્યો, એ ઉખડવાનું નામ જ દેતો નથી. મારે મારા મગજને બે હાથે પકડી, જોરથી ખંખેરી, શોધીને નકારાત્મક વિચારને દૂર કરવો જ પડે!

કેવી રીતે? જોડામાંથી કાંકરી કાઢવાનું તો આર.ડી. સમજ્યા, બહુ અઘરું નથી; પણ આ નાનકડા વિચારની વાત, નાની વાત-ચોંટવાની વાત અમને તો ઘણી અઘરી લાગે છે.

સાચી વાત છે તમારી. અઘરું લાગે એવું છે, પરંતુ એ લાગે છે એટલું અઘરું નથી. થોડીક વાતો સમજાએ.

સૌથી પહેલી બાબત એ છે કે હું પહેલેથી નક્કી કરીને બેસું છું કે મારી દાળ સારી જ થાય અને સારી જ થવી જોઈએ. અને બધાયને ખબર છે કે ‘દાળ તો’ બસ મંજુલાબેનની. અને જો બગડે તો મારું કેવું દેખાય? બસ, એમાંથી બહાર નીકળો. ગઈ કાલ સુધી સારી બનતી હતી, બનશે પણ ખરી; પરંતુ ‘બનવી જ જોઈએ, ન કેમ બને’ એ વલણ, એ મન:સ્થિતિ, એ આગ્રહ, એ અપેક્ષા સાથે ચાલશો અને જો દાળ સારી નહીં બને તો દુઃખી થશો. એના કરતાં દાળ સારી થશે એ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસથી દાળ બનાવો, પરંતુ ‘દાળ કદાચ સારી ન પણ બને’ એ શક્યતાને ધ્યાનમાં રાખશો તો દુઃખ નહીં થાય.

યાદ રાખો ‘એકસરખા દિવસો કોઈના જતા નથી’ અને ‘વારા પછી વારો, તારા પછી મારો.’ તમારી દાળ અવારનવાર બગડતી હોય તો મારી કોઈક વાર તો બગડેને? અને કેમ ન બગડે? હું નિષ્ણાત છું, હું પૂર્ણ પુરુષોત્તમ થોડો છું? હું માણસ છું, હું ભગવાન નથી. હું હંમેશાં જીતું જ અને મારો પહેલો નંબર જ આવવો જોઈએ એ ઈચ્છવું સારી વાત છે, પરંતુ એ ન પણ બને એ શક્યતાને ધ્યાનમાં રાખું.

જીતવું અને હારવું એક જ સિક્કાની બે બાજુઓ છે. સુખ અને દુઃખ જીવનની નક્કર વાસ્તવિકતા છે. સૂર્ય દરરોજ ઊગે છે અને સૂર્ય દરરોજ આથમે છે. પ્રકાશ અને અંધકાર વાસ્તવિકતા છે એટલું જ નહીં, એ જરૂરી પણ છે.

પુરુષાર્થ મારા હાથમાં છે, પરિણામ મારા હાથમાં નથી.

‘મારો દીકરો બહુ હોશિયાર છે. બહુ મહેનત કરી પણ મેડિકલમાં એડમિશન ન મળ્યું! પેલા રસિકલાલની દીકરી જરાય હોશિયાર નથી, જરાય મહેનત કરતી નહોતી. તેને મળ્યું.’ જવા દો, રહેવા દો. સરખામણી ન કરો.

તમારા દીકરાને એડમિશન ન મળ્યું એને અને રસિકલાલની દીકરીને મળ્યું એ બે વચ્ચે કોઈ સંબંધ નથી.

જીવનને વિશાળ દૃષ્ટિથી જુઓ. નદીના વહેતા પ્રવાહને યાદ કરો. નદી રસ્તામાં આવતા અટકણોનો સામનો કરે છે અને મહાસાગર સુધીની એની મંજિલ ધ્યાનમાં રાખે છે. મારું આખું જીવન સવારની ચામાં કે પછી બપોરની દાળમાં પૂરું થઈ જતું નથી. આવતી કાલે ફરી સવાર થશે, બપોર થશે. ફરી ચા બનશે, ફરી દાળ બનશે. અને પેલી જીવનસાથી વાળી વાત. અત્યારના જમાનામાં એ કહેવત બહુ લાગુ પડતી નથી, કારણ કે લગ્ન હવે બંધન રહ્યું નથી અને લગ્ન હવે સાત જનમની વાત કરતું નથી. બે જીવંત વ્યક્તિ એકબીજાના અસ્તિત્વને સ્વીકારી ન શકતી હોય, માણી ન શકતી હોય તો પરાણે, ઢસરડા કરવાને બદલે એ સંબંધ પૂરો કરી અન્ય ઉકેલો શોધવા એ વધારે તંદુરસ્ત છે.

નાની નાની બાબત પર ચોંટી જશો તો જીવન માણવાનું ચૂકી જશો. સમય પસાર થતો રહેશે અને હું ત્યાં ને ત્યાં ઊભો રહી જઈશ.

અને બીજી મહત્ત્વની વાત.

- ‘આજે ગરમી બહુ છે.’
- ‘હજી ઠંડી જવાનું નામ લેતી નથી.’
- ‘આ વર્ષે ધંધામાં બહુ બરકત ન આવી.’
- ‘આજે ખાવામાં બહુ ઠેકાણું નહોતું.’
- ‘સંગીતના કાર્યક્રમમાં કંઈ જામ્યું નહીં.’

આ પ્રત્યાઘાતો સ્વાભાવિક છે, પરંતુ એ પ્રત્યાઘાતો મારા આઘાતો ન બનવા જોઈએ, કારણ કે એ સમય, એ પ્રસંગ તો વીતી જશે; પરંતુ જો એ પ્રસંગ મારી ખોપડીમાં બેસી જશે તો ત્યાર પછીનો મારો બધો સમય બગડશે. આવો બેવડા નુકસાનનો ધંધો શું કામ કરવો?